

MAHMUDXO'JA BEHBUDIY HAYOTI VA IJODINING O'QUVCHILAR HAYOTIDAGI AHAMIYATI

Ibragimova Xurshida Ilhom qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada jadid adabiyoti asoschisi Mahmudxo'ja Behbudiyning asarlari, darsliklari, maqolalari umuman olganda ijodiy merosi va faoliyati o'rganilib, tahlil qilinadi. Yosh avlod ta'lim-tarbiyasida Behbudiyning ijodi va faoliyatining ahamiyati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: jadid adabiyoti, jadidizm, publitsist, ommaviy-publitsistik maqola, ta'lim, tarbiya, jadidchilik

Jadidchilik yoki jadidizm (arabcha: jadid- yangi) - XIX asr oxiri XX asr boshida Turkiston, Kavkaz, Qrim, Tatariston hayotida muhim ahamiyat kasb etgan ijtimoiy-siyosiy, ma'rifiy harakatdir.[1] Jadidchilik dastlab XIX asrning 80-yillarida Qrimda vujudga keldi. XIX asrning 90-yillaridan O'rta Osiyoda tarqaldi. Jadidchilik avvaliga madaniyat sohasidagi harakat sifatida faoliyat yuritgan. Bu oqim vakillari taraqqiyot uchun kurashish, turkiy tillarni rivojlantirish, shu tillardagi adabiyotni boyitish, dunyoviy ilmlarni o'rganish, fan yutuqlaridan foydalanish hamda ayollar va erkaklar tengligi uchun kurashishga chaqirishgan. Turkiston zaminimizda ham mana shunday jonkuyar xalq fidoyilari jadidchilik harakatini yo'lga qo'yishgan. Bu harakatning asoschisi Mahmudxo'ja Behbudiyning ibn Behbudiyning hisoblanib, u 1875-yilda Samarqand yaqinidagi Baxshitepa qishlog'ida tug'ilgan. U jadidchilik harakati yetakchilaridan biri bo'lishi barobarida dramaturg, olim, din va jamoat arbobi, noshir, yozuvchi hamda publitsist ham bo'lgan. Noshir sifatida "Oyina" jurnali va "Samarqand" gazetalarini nashr etgan. Dramaturg sifatida esa óz sahna asarlari bilan teatr rivojiga ham hissa qo'shgan. Behbudiyning jami 18 ta vaqtli matbuot nashrida faol qatnashgan va jami maqolalarining soni 200 ga yaqin bo'lgan. Behbudiyning maqolalarining aksariyati Turkiston maktab-madrasalarining islohi, bu borada qilinayotgan sa'y-harakatlar haqida edi. „Behbudiyning maqolalarining ko'bisini muhim mavzularda yozilgan bo'lib, hanuz eskirgan emas va bu kunlarda ham biz uchun dasturulamal bo'laturg'on foydalik so'zlardur“, – deb yozadi o'z vaqtida Hoji Muin. Xususan „Oyna“ jurnali 1914-yil 41-sondagi „Muhtaram yoshlarga murojaat“ maqolasida:

Muhtaram birodarlar! Barchamizga oftob kabi ravshan va ayondurki, makotib— taraqqiyning boshlang'ichi, madaniyat va saodatning darvozasidir. Har millat eng avval, makotibi ibtidoiysini zamoncha isloh etib ko'payturmaguncha taraqqiy yo'liga

kirub madaniyatdan foydalanmas. Madaniyati hoziradan mahrum qolub, sanoe' va maorif salohi ila qurollanmagan millat esa, dunyoda rohat va saodat yuzini ko'rolmas.

Haqiqatdan, yoshlar ta'lim-tarbiyasida Behbudiyning ommaviy-publitsistik maqolalari benihoya ahamiyatlidir. Chunki millat taraqqiyoti har jihatdan yosh avlodning bilim, zakovatiga bog'liq. Bunda maktab ta'limining ahamiyati beqiyos. Mahmudxo'ja Behbudiy ham buni yaxshi anglab yetadi. Shu bois dastlab ishni jadidchilik harakatining tamal toshi bo'lgan maktab islohotidan boshlaydi. 1903-yilda Samarqand atrofidagi Halvoyi, Rajabamin qishloqlarida yangi maktablar tashkil etilishida tashbbus va g'ayratini ayamaydi. Shu bilan birga maktab ta'limi uchun „Risolayi asbobi savod“, „Risolayi jug'rofiyayi umroniy“, „Risolayi jug'rofiyayi Rusiy“, „Kitobat-ul atfol“, „Amaliyoti islom“, „Tarixi islom“ kabi bir qator kitob va darsliklar yaratdi. Behbudiyning 1905-yilda Samarqandda bosmadan chiqqan „Risolayi asbobi savod“ kitobi Turkiston o'lkasida yaratilgan birinchi alifbo darsligi bo'lib, u o'quvchilarning qisqa muddatda o'qish va yozishni o'zlashtirishlariga mo'ljallangan. Bu kabi darsliklarni yaratishdan ko'zlangan maqsad yosh avlodni savodli, ilimli, dunyoqarashi keng shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat.

Umuman olganda Mahmudxo'ja Behbudiy zamonasining ma'rifatli, dunyoqarashi keng, ilg'or fikrli adiblaridan bo'lgan. U zamona taqdirini oldindan ko'ra bilgan, ya'ni millat imli, ziyoli bo'lsagina mamlakat obod va farovon bo'lishini anglagan va buni adabiyot vositasida xalqqa yetkazishga uringan va bunga erishgan.

Xalqimizni mamlakat rivoji yo'lida birlashtirish, yoshlar ta'lim-tarbiyasiga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratish, „Yangi O'zbekiston“ ni bunyod etishni ko'zlangan Uchinchi Renessansning asl ildizi jadid adabiyoti vakillari va ularning faoliyatiga borib taqaladi. Xususan, bunda Behbudiyning xizmatlari beqiyosdir. Behbudiyning: „Muhtaram yoshlar! Zamon siznikidur, qarilar zamoni o'tgan. Siz kiromg'a bobasirat bo'lub, o'n daf'a o'lchab, bir daf'a kesingiz“, - jumalari avlodlarga uning so'nggi so'zi – vasiyati bo'lib qoldi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Mahmudxo'ja Behbudiy Tanlangan asarlar II jild Toshkent, Akademnashr, 2021-yil
2. Z. Abdirashidov „Mahmudxo'ja Behbudiy“ (Jadidlar to'plami) Yoshlar nashriyot uyi, Toshkent– 2022
3. B. Qosimov, Sh. Yusupov, U. Dolimov, Sh. Rizayev, S. Ahmedov „Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti“ Toshkent „Ma'naviyat“ 2004 [4]
4. Ahmedov, Sirojiddin; Rajabov, Qahramon (2000-2005). "Jadidchilik". O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

